

legis multa, eademque varia sacrificia in unum novę legis omnia transferunt, ubi contineantur & emineant, non hanc esse specierum permixtionem confusam, sed Christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem coeant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum, & sacrilegium, idem misericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia ad diversos relata fines, & propitiatoria sit, & eucharistica. Deum sane nos in remissione etiam peccati & misericordem & iustum agnoscimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. *Iustificati*, ait (44), *gratis per redemptionem, que est in Christo Iesu*. Et rursum (45), *Empi estis pretio magno*. Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus: imo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium istud acceptum licet, sed nostrum est tamen; vere hoc exhibitio peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenęus in hæc verba profecquitur (46), *Qui nullius est indignus Deus in se assumit bonas operationes nostras ad hoc, ut præstet nobis retributionem bonorum suorum: sicut Dominus ait, Venite benedicti, &c. Ita & verbum dedit populo faciendarum oblationum, quamvis non indigeret eis. Ita & nos offerre vult munus ad altare*. Hactenus Irenęus. Et Celestinus huius nominis primus eleganter exclamat (47), *O misericordiam Dei, qui nostra vis esse merita, que tua sunt dona: & pro bis, que liberaliter largitus es, æterna premia es daturus*. Quæ causa Christo Domino fuit, ut in initio statim cœnæ gratias egerit, accipiens panem & vinum ut distribuere discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum. Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima conclusione, & in argumento 3. pro

2. con-

(44) Rom. 3. (45) 1. Cor. 6. (46) Lib. 4. cap. 34.
 (47) In epist. ad omnes Galliarum episcopos.

2. conclusione, & in responsione ad 5. argumentum explicata sunt. Nam & posterior huius undecimi argumenti particula in responsione ad 3. satis confutata est. Cur autem eucharistia sacrificium sit, cetera sacramenta non sint, non est illa causa, quam isti reddunt: sed quia in eucharistia corpus & sanguis Christi vere manent, in ceteris sacramentis non manent. Vnde cum tam pretiosa munera in eucharistia habeamus, offerre ea Deo & possumus iure, & debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In eucharistia quoque oblatione mystice Christus, & incruente immolatur, ideoque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Proprie dico, nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergo cæci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patefecimus disciplinarum omnium ignaros esse, Theologiæ, Philosophiæ, Dialecticæ, Grammaticæ. Nec enim rem tantummodo, sed sacrificii etiam nomen ignorant.

CAPVT XIV.

Exemplum secundum, ubi Theologiæ conclusio in questionem vertitur.

Quamquam in singulis præcedentibus libris Lutherano-
 rum nos malitia coegit, de uno aliquo Theologiæ principio disserere, atque adeo questionem, quæ præter naturæ, ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere: sed capite superiore tam in eo pugne genere stylum diligentius exercuimus, & quasi ad spectaculum liberiore disputatione lusimus. Tameñ non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino concilio certavimus. Vbi patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, Theologi visi sumus. Audacius vero fecimus, quam scholæ auctores ceteri. Illi enim ieiune solent, nullis ornamentis oratoriis adhibitis, hæreticorum sensa rationesque referre: nos autem illa ipsa hæreticorum argumenta ita amplificavimus, auximus,
 Tom. II. Ss or-

ornavimus, ut & quæ arma inimici habent, acuisse videamur, & quæ non habent, suppeditasse. Sed, quod alias sæpe dixi, veritas mendacium superat, miris licet modis instructum & ornatum. Verum ne plus iusto volumen excrescat, non ad eum morem reliqua copiose exempla persequemur: sed anguste, & contracte disputabimus, atque utriusque partis argumenta non omnia, sed præcipua breviter perstringemus.

Age dum ergo illa sit nobis secunda quæstio, *An Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clare viderit?* Sunt enim in utramque partem argumenta adeo probabilia, ut neutra firme stabilita videatur. Bucerus porro negat, Christi animam fuisse a principio perfectam, Erasmus in dubium vocat, Theologi vix ostendunt. Qui vero inficiantur, ii huiusmodi argumentis uti possunt.

1. Argum Primum, in Christo fuit fides: sicut scriptum est, *Eris fides cinctorum venum eius.* Non ergo mens eius videbat Deum, quoniam fides argumentum est non apparentium (2).
2. Argum Deinde, Christus spem habuit, quemadmodum ipse patri loquens ait (3), *Spes mea ab uberibus matris meæ.* Quod autem videt quis, quid sperat (4)?
3. Argum Præterea timuit, ut videre est apud Marcum (5): timor autem futuri, & incerti mali est, Aristoteli 2. rhetoric. lib. Non igitur videbat clare Deum, in quo nihil ut futurum, incertumve cognoscitur.
4. Argum Præterea crevit gratia (6) non solum apud homines, sed etiam apud Deum. Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratia non queunt.
5. Argum In notitia insuper, & visione beata nulla rerum cognitarum successio est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat postea demonstraturus, iuxta illud (7), *Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera.* Et rursum (8), *De die illa nemo scit, nec filius.* Præ-

(1) *Isai. 11.* (2) *Hebr. 11.* (3) *Psal. 21.*(4) *Rom. 8.* (5) *Marc. 14.* (6) *Luc. 2.*(7) *Ioann. 5.* (8) *Mat. 13.*

Præstantius item & iucundius est gloriam & honorem 6. Argum consequi per opera digna, quam sine ullo omnino merito. Christus ergo animæ suæ felicitatem tanquam virtutis præmium accepit. Quare non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest, ut simul quis & mereatur beatitudinem, & beatus sit, nisi simul sit anima & in via, & in viæ termino. Confirmant autem argumentum hoc sacrarum literarum testimonia plurima. Ut illud (9), *Pro eo quod laboravit anima eius videbit, & saturabitur. Satiabitur autem (10), cum apparuerit gloria Dei.* Item (11), *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Item, cum dixisset (12), *Caro mea requiescat in spe: & non derelinquens animam meam in inferno, subicit Christus ipse: Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo.* Non igitur ante mortem adimpleverat eum Deus lætitiâ vultus sui: quæ de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item (13), *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere divinitatem & sapientiam:* non ergo ante mortem acceperat, sed meritis est eas accipere moriendo. Item (14), *Ecce salvator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo.* En merces, en opus: gloriam ergo animæ commeruit. Nam gloria corporis, tamen merces fuit operis sui Christo, non tamen fuit simul cum eo. Item (15), *Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Quid autem per consummationem intelligat Paulus, quanquam nomen ipsum præ se fert, in eadem epistola exponit inquisiens (16): *Ve non sine nobis consummarentur.* Finem ergo suum Christus per passionem adeptus est.

Postremo, non potest esse cum summo gaudio summa tristitia coniuncta: at, qui videt Deum, is maxime gaudet: 7. Argum

Ss 2

Chri-

(9) *Isai. 53.* (10) *Psal. 16.* (11) *Psal. 44.*(12) *Psal. 15.* (13) *Apocal. 5.* (14) *Isai. 62.*(15) *Hebraeor. 2.* (16) *Hebraeor. 11.*

Christus vero maxime tristatus est, iuxta illud: *Tristis est anima mea*, &c. Et iterum, *Repleta est malis anima mea*. Non ergo Deum videbat: nisi velis duo simul contraria in eodem subiecto, extitisse, eandemque animam pariter & repletam malis, & repletam lætitia cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ e locis Theologiæ contra veram Theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt, & cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem Theologi (17) definiunt, Christum ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse. Quæ conclusio, licet sola Theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodum lib. 8. constituimus: sed his quoque argumentis demonstratur.

Primum ex illo, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre*. Quo loco Divus Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unione verbi & animæ esse derivatam. Id enim evangelista non obscure significat, cum voce eadem repetita ait: *Gloriam quasi unigeniti a patre*. Illam sane animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo coniuncta vel maxime, nimirum undecunque perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unione personali Dei & hominis stultissime sentiat. Iam si anima Christi unita verbo non fuisset glorificata, fuisset profecto imperfecta. Magna quippe humanæ menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in enigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus (18) in hæc verba: *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, &c.* Quia igitur ab utero Christi

(17) D. Thom. 3. part. quest. 9. artic. 2. & quest. 34. art. 4.

(18) 1. Cor. 13.

stus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieremias (19) prædixit inquit: *Novum creavit Dominus super terram: semina circumdabit virum*. Adde, quod cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse: ut cui datur esse ignitum, eidem quoque datur ut calefiat; & cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum: hac enim visione beatus est: ergo cum anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeo videbat Deum. Adde etiam, quod maior erat unio animæ Christi cum verbo, quam unio beatorum: sed ex hac existit claritas in intellectu beati, ut Deum videat: ergo multo magis ex illa talis claritas orietur. Id Divus Thomas hac ratione confirmat. Quanto receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius & plenius recipit influentiam eius. Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati: plenius ergo, atque perfectius cognoscebat Deum.

Argumentatur præterea Divus Thomas gloriam in anima fieri ex eo, quod divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim (20) gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem, terra splendebat a maiestate eius. Cum ergo lux ipsa, non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale coniuncta: claritas gloriosa inde secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea, Deus attingitur a natura intellectuali per cognitionem & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergo eius propriæ actiones, notitia & amor, non longe, sed proximè Deum attingebant. Mens vero cum est viatrix, peregrinatur a Domino, a longèque repromissiones aspicit: cum autem videt per speciem, præsens est, & propinqua: ut ad Corinthios, & Hebr. tradit apostolus (21). Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terram, certe non erat Deo

(19) Hierem. 31. (20) Ezech. 43. (21) 2. Cor. 5. Hebr. 11.

Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse a calumniantibus obiici, aliud esse quod res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quod sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro coniunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia coniuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam in se, quandiu mortali corpore circumdamur, non valeamus.

At hæc obiectio haberet fortasse locum, si filius Dei animæ rationali perinde ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unione illa esse intellectuale primo spectatum exquisitumque fuisset. Verum patres ecclesiæ veteres mentem potissime assumptam credere, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in lib. de agon. Christian. Invisibilis, ait, & incommutabilis veritas per spiritum animam & per animam corpus accepit. Et in epist. ad Volusianum, Ipsa magnitudo, inquit, divina virtutis animam sibi rationalem, & per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum cooperavit. Ac Damascen. in 3. lib. unitum esse ait carni per medium intellectum verbum Dei. Quam rem D. Thom. 3. part. quest. 6. divine, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, nisi fallor, evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis aperte significat, & naturam intellectualem præ se fert. Quorsum autem Ioannes diceret, primum intelligibile, hoc est, verbum extremo illi, id est, carni se iunxerit, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attigisse quidem a fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, & carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius, quam intellectui mentique coniungeret? Nempe ex fine assumptionis liquido apparet, quid Dei verbum in ea coniunctione expetierit. De qua re quoniam non ita multo post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitia constare. Qui ergo factus est homo, ut hominem ad finem suum, id est, claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipue coniunxit, qua finis prænosceatur, quaeratur, possidetur.

Hoc

Hoc vero illa etiam argumentatio confirmat (22), *Filius Dei in hoc natus est & ad hoc venit in mundum, ut testimonium perhiberet veritati. Ecce, ait (23), testem populus dedi eum, ducens ac præceptorem genibus. Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quaeritur, ut hoc probe cognoscat, & teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux itidem & præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Christus testis veritatis erat a patre, dux, & præceptor constitutus: quocirca necesse erat, ut a Dei verbo mens potissimum, & ratio hominis in ipsa unione perficerentur. Nec laborare diu opus est, ut invenias, quando apostoli gloriam quasi unigeniti a patre viderint, cum Petrus id significantissimis verbis patefaciat (24), *Non enim doctas fabulas secuti, ait, notam facimus Domini nostri Iesu Christi virtutem & præsentiam: sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo patre honorem & gloriam voce delapsa ad eum huiusmodi a magnifica gloria, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite: & hanc vocem nos audivimus de caelo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem & potentiam vocat, qua verbum caro factum est: præsentiam vero, qua habitavit in nobis: at virtutem & præsentiam simul, quia filius hominis erat in caelo, hoc est, eius anima videbat Deum: & vivebat tamen in mortali corpore super terram (25). Ita enim prænuntiaverat David in paucissima verba: *Beatum faciet eum in terra. Nam quod beatus aliquis quasi transiens fuerit in terra, in scripturæ sepe legimus. Sed quod habitaverit in nobis (26) quasi colonus; & quasi viator declinans ad manendum, hæc præsentia potentia miraculum est. Sane viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in speculo, ideo apte dixit, speculatores: gloriam autem quasi unigeniti in voce delapsa a magnifica gloria, Hic est, &c. Testis oculatus est; Ipsum audite: doctor veritatis exploratæ ac***

visæ.

(22) Ioann. 18. (23) Isai. 55. (24) 2. Pet. 3.
(25) Momento scriptum esse, *Non videbit me homo & viveret.*
Psal. 41. *ad Christum esse referendum ostendit Ioannes cap. evangelii 13. vide Caietan. in psalms. (26) Hierem. 14.*

vita est; Ipsum audite: dux est, qui & viam sciat & terminum sciat; Ipsum audite, atque adeo videre & conrectate: nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in praesentia cernitis. Sed de primo Ioannis testimonio nimirum multa. Secundum principale testimonium pro ea conclusione comprobanda illud est (27), *Verbum habitavit in nobis plenum gratia & veritatis*. Vnde D. Thom. bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiae in Christi anima ponas, sive plenitudinem veritatis: utrimque conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratia quippe viae in ordine ad gratiam patriae imperfecta est, tantumque deficit a plenitudine, quantum a perfectione deficit. Quare si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit nimirum gratia plenus. Obiicit autem, Beatam Virginem, dum vitam etiam mortalem degeret, plenam gratiam fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verum hunc scrupulum eximit 3. part. quaest. 7. art. 10. Non enim fuit Christus gratia plenus ex parte, sed omni modo, ut art. 1. & 9. eiusdem quaestionis ostenderat. Nemp̄ (28) *in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans, &c.* Et iterum (29), *in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Nulla ergo ei gratiae perfectio, aut plenitudo defuit. Ita habuit gratiam consummatam, cum qua gloria animae coniuncta & colligata est.

Quod autem anima illa habuerit scientiae ac veritatis plenitudinem, probat 3. part. quaest. 9. art. 1. & 2. quaest. item 10. art. 4. Videlicet non in Christo omnem plenitudinem inhabitasse, quia plenitudo ei scientiae defuisset. Nam, cum venit quod plenum & perfectum est, evacuat quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte anima Christi Deum, sed plene atque perfecte. Quocirca non erat in ea fides, sed visio.

Atqui huius argumenti vim & nervos omnis Caietanus frangit, cum probabili ratione contendit, legi oportere: *Plenus gratia & veritatis Ioannes testimonium perhibet de his*. Frangeret sane, si probabilis sententia esset. Verum vulgata editio-
ne reprehensa, graecis latinisque exemplaribus reiectis, inter-
pre-

(27) Ioan. 1. (28) Coloss. 1. (29) Coloss. 2.

pretibus fugillatis, sanctis expositoribus explosis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certe melius intellexit verba illa, *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, per parenthem fuisse interiecta: cum ait, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, cuius gloriam vidimus quasi unigeniti a patre, plenum gratiae & veritatis*.

Tertium pro illa conclusione testimonium mox in eodem evangelio sequitur: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. Quae sententia superiori connexa, nili caeci sumus, apertissime ostendit, verba ea, *Plenum gratiae & veritatis*, ad Christum esse referenda. Sed haec re missa, id, quod instat, agamus. Accepit igitur Christus gratiam & veritatem, ut ex eo gratia in omnes & veritas emanarent. Habuit itaque maximam & perfectissimam gratiam ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut inde omnia lumen acciperent, habuit nimirum maximam & perfectissimam lucem. Quare sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque iustitia omnes effectus iustitiae; sic Christi gratia & veritas omnes habebant gratiae & veritatis effectus. Vnde Dionysius ait (30), solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia sua virtute se extendere, quae sub generatione cadunt. At effectus praecipuus gratiae & veritatis consummatae est videre Deum.

Præterea, salus humanae naturae finis fuit humanitatis assumptione. Per hanc enim, tanquam per instrumentum, operatus est Deus salutem in medio terrae. Vnde & Christum apostolus scribit (31) multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum. Et alio loco, *Misit Deus filium suum*, inquit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*. Instrumenti vero dispositio & qualitas praecipue quidem pensatur ex fine. Salus autem animae intellectu sano constat & voluntate sana. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse & gratiam & veritatem eum, per quem cæteris omnibus salus futura erat, omnisque omnino & gratia & veritas. Quia principium in unoquoque genere oportet esse perfectum.

Tom. II.

Tc

fectum,

(30) 4. cap. de divin. nom. (31) Hebr. 1.

fectum, sicut solem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfecte amabat Deum ex gratia perfecta, & perfecte cognoscebat ex perfecta veritate. Iam felicitas animæ in perfectis Dei & amore, & cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima, ideoque videbat Deum.

Præterea, illud quod est in potentia reducitur in actum per id quod est in actu: oportet enim esse lucidum per quod illustrantur alia. Cum ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam cæteri essent habituri, ipse profecto simulatque cæteros illum ad finem movere cepit, & gratiam habuit, & veritatem, & gloriam. Eam vero motionem ab initio nimirum inchoavit.

Ea demum, quæ a primis causis moventur in finem, quam solent temporis successione perfici: at causæ ipsæ moventes a principio statim suam, largiente providenteque natura, perfectionem habent. Ut ignis cum substantia calore accepit, aqua paulatim fit calida. Cælestia quoque corpora mox omnino suas virtutes acceperunt, quibus in tempore res terrestres inferioresque perficerent. Deus ergo, qui per Christi humanitatem & gratiam & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licet res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa conclusione testimonium e vestigio subditur: *Deum nemo vidit unquam: unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit.* Vbi in homine piscatore videre licet & rerum contextum admirabilem, & compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicias lector, quæso, diligenter attende. Nullum porro fidei negotium rite transigitur, si omnes testes auriti sint, oculus nullus. Quin ut Augustinus ait, auritis credimus, quia audierunt a fide dignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cum ergo Moyses & Ioannes Baptista primus, & postremus e lege antiqua, atque adeo prophetæ omnes, e nova item lege apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit, unum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem eiusmodi, qui non pro mille dico esset, sed pro mille millibus, esse non po-

te-

terat nisi & iustus esset, ne scilicet vellet fallere, & sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratia & veritate, ne quicquam in optimo & absolutissimo teste desideraremus. Etenim quia gratia plenus, iustissimus erat; quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis & absoluta omnino perfectio ex visu est, ideoque ex auditu testis plenus veritate non est, cum scriptura de Ioanne dixisset: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce.* De Christo vero, *Erat lux vera*, &c. Et de Moyse, *Lex per Moysen data est*: illa etiam illico nexuit: De plenitudine eius omnes, Moyses, Ioannes, prophetæ, apostoli prorsusque testes in universum omnes accepimus. Quia & lux erat, & plenus gratia & veritate erat, & gratia & veritas per eum facta erat, & denique testis ex visu erat. Deum quippe nemo vidit unquam, nec Moyses, nec Ioannes, nec prophetæ, nec apostoli, nec evangeliste: unigenitus, qui est in sinu patris, qui vidit arcana, ipse narravit. Ne vero hoc ad divinitatem filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quod Christus testis veritatis erat a patre destinatus, non solum quia Deus, sed quia homo. Quare ex utraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas eiusdem Christi est, qui hanc rem postea manifestius exposuit, inquit: *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur*, &c. Et protinus, *Nemo ascendit in calum, nisi qui descendit de celo, filius hominis, qui est in celo.* Quo loco vere Caietanus & diligenter advertit, verbum, *Ascendit*, non præsentis, sed præteriti temporis esse, quæ res ex græco exemplari patet. Quod enim Ioannes ante dixerat, *Deum nemo vidit unquam*, id nunc aliis verbis, *Nemo ascendit in calum.* Tunc enim homo secundum animam in celo esse dicitur, quum videt Deum. Quo sensu latroni dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et angeli in custodiam hominum diffiniti, qui semper vident faciem patris (32), qui in cælis est, semper quoque in cælis esse dicuntur, quamvis in terra sæpe sint. Ante Christum ergo, si-

Tt 2 cur

cut nemo viderat Deum, ita nemo in cœlum ascenderat. Vt autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundum naturam humanam fieri, apposite subiunctum est, *Filius hominis, qui est in celo*. In quam sententiam patri ipse postea locutus est (33), *Volo, pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi*. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imo in hac quoque re suam a Christi testimonio excelli professus est inquam, *Quod vidit & audivit, hoc testatur*.

Nec vero inscius sum veteres Theologos hæc fere loca ad Christi divinitatem retulisse, secundum quam Christus & videbat Deum, & ubique erat. Sed ea etate bellum erat illis cum Arianis & Eunomianis accerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi deitatem asserere, præsertim cum res erat in promptu & facillima, quemadmodum ferme in præscriptis locis. Nam illud, *Nemo ascendit in celum, nisi filius hominis, qui est in celo*, quo pacto vere ac proprie in divinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in cœlum ascenderat, sed quia homo. Quomodo autem in cœlum ascendisset, nisi secundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Caietano hunc evangelii locum ad astruendam animæ Christi gloriam urgere.

Quintum testimonium, quo Divus Thomas utitur, extat eiusdem evangelii capite octavo. *Esti ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni & quo vado*. Et posterius, *Si dixero, quia nescio Deum: ero similis vobis, mendax. Sed scio eum: & sermonem eius servo*. Quod enim sermo sit de scientia, ut a fide distinguitur, illa verba videntur ostendere, *Ero similis, vobis mendax*. Iudæi quippe fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quod autem secundum humanitatem loqueretur, illud probat, *Scio enim, & sermonem eius servo*.

Hoc

(33) Ioann. 17. Ioann. 3. *Affirmat Hieronymus Christum iuxta suscepti corporis dispensationem a patre audire quid loquatur: ergo iuxta humanam naturam & vidit, & audivit, &c. in Isai. cap. 50.*

Hoc vero Divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quædam scientia sanctorum, quæ cum charitate coniuncta est, quamvis evidentiā non habeat, *In hoc sciunt*, ait (34), *quoniam cognovimus eum, si mandata eius observamus*. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non servat, mendax est. De hac sententia si quis contendat Christum Ioannis octavo cap. sermonem facere, vix refelli poteris. Quin dicit fortasse quispiam, hæc Divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat, non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia Divi Thomæ argumenta ea etiam, quæ ad certam Theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse & necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in summis ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant: at certis aliis exploratisque permixta non modo totum disputationis corpus exornent, verum etiam confirmet. Probabilia igitur argumenta necessariis adiuncta tantum abest, ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quamquam istis equidem argumentis utor, dum adsunt: cum absunt, non requiro. Illud huius generis videtur esse, *In ipso (35) sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi*. Illos in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simili est hoc, Christum fuisse caput non solum hominum, sed etiam angelorum, Ephes. 1. Coloss. 2. Incongruens vero esse, ut membra capiti scientiæ & claritatis antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan & illud est (36), *Quod si ministratio mortis: fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israël in faciem Moysi propter gloriam vultus eius, quæ evanesceret, &c. Et posterius, Nam nec glorificatum est, quod clavis in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evanesceret, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est, &c. Usque ad illud, Nos autem revelata facie, &c. Non ergo decebat, ut primus novi testamenti administer Spiritus atque animæ gloria earet, ex qua non solum facies, sed totum corpus glorifica-*

(34) 1. Ioann. 2. (35) Coloss. 2. (36) 2. Cor. 3.

retur ex integro Matth. 17. vide Origen. hom. 12. in Exod. Hæc igitur dicta in primis sint.

Deinde (quæ res certe est animadversione dignissima) non mihi illi probari possunt, qui ea in Theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt: quasi non interdum idem etiam oporteat, quasive indecora omnia paria sint, & non sint quadam, a quibus & ratio, & Theologia omnis abhorreat.

Sane argumenta, quæ confirmant esse quicquam in religione nostra congruens & decens, ea omnino bipartita sunt. Quædam enim sunt eiusmodi, ut etiam si non extitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconscientium emergeret. Vt cum Theologi ostendunt, decessisse, ut Deus ad reparandum humanum genus carnem sumeret: utque ex divinis personis filius is esset, decessisse, ceteraque id genus plurima. Quæ decentia fuisse vel maxime Theologus probat quidem; sed quando alia Deus remedia peccato nostro parasset, quæ innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia vero argumenta nil profecto in Theologia demonstrant, sed solum explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo, nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quicquam contentaneum esse, ut nisi res sic habeat, aliquid semper emergat, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humanæ consentiens videatur. Vt Divam virginem intactam extitisse post partum, scriptura sacra in sensu literaliter nusquam forsitan edocuit. Id tradit aperte, in conceptu & partu virginem extitisse. Sed quoniam indecens virgini erat, ut integritatem tam singulari & miraculo & mysterio conservatam ipsa postea volens, ut dicitur, & prudens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanserat, eadem se exponeret corruptori: adeo fidelium animis in hæsit perpetuæ huius virginis firma sententia, ut etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis, qui non ad contentionem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto in præsentis quæstione philosophandum. Cum enim ostendimus non decere, ut verbum Dei animam intellectualem imperfectam, scientiamque ac sapien-

piencia vacuam assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeo indigna verbi sapientia, & providentia est, ut ne vero similis fiat quidem, si de unione personali verbi, & animæ recte sentimus. Consentiamus igitur, cæteris ecclesiæ sanctis gratiam per partes distributam; nempe secundum mensuram donationis: at Christo ipso non fuisse datum spiritum ad mensuram (37). Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset: tantam, quantam in rebus esse ipsa gratiæ natura pateretur. Quod vero de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ; intellectusque dicatur, subest omnino causa eadem. Tanto enim melior (38) in omnibus est angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Itaque unctus est a Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergo solum habuit parem cum angelis felicitatem, sed multo etiam maiorem. Quocirca, ut fruebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab schola modo, verum a Theologiæ veteris institutione desciscunt.

Ambrosius (39), *Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humane, suscepit sensum hominis, &c.* Perfectam ergo animam assumpsit verbum, non imperfectam. Et lib. 7. epist. 47. ad Irenæum: *Accepti plenitudinem naturæ, & perfectionis humane: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi ut esset perfectus in utraque forma.* Vnde & David dicit: *speciosus forma, &c.*

Augustinus, in lib. de Trinit. *Mox ut verbum venit in uterum, factum est perfectus homo.* Et super Exod. *Non habuit omnino Christus iuxta animæ meritum, quo posset proficere.* Et illum versum Psalm. 64. *Beatus, quem elegisti, & assumpsisti*, de unita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, *Et ecce aperti sunt ei cæli:* Sed nunquid tunc primo aperti sunt ei cæli etiam secundum humanam

(37) Ephes. 4. Iohann. 3. (38) Hebr. 1. (39) De incarnat. Dom. sacr. cap. 7.

nam naturam? Fides enim ecclesie tenet, quod non minus aperti sunt ei caeli ante, quam post.

Græcus, quem refert sapissime Div. Thom. in catena, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno. Dicitur, ait, *secundum humanitatem proficere, non quod ipsa suscipiat augmentum, qua ab initio fuerit perfecta: sed ex eo quod paulatim manifestabatur.*

Damasceus (40), *Qui proficere dicunt Christum gratia, non venerantur unionem, qua est secundum hypostasin.*

Theophilactus, *Divina erant, qua dicebantur & agebantur a puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista vero interpretatur, quid sit proficere illum sapientia. Subdit enim & statura. Profectum enim ætatis, sapientia dicit profectum.*

Hieronymus in Esai. 7. cap. (41) Licet multa post sæcula de eo evangelista testetur, *Puer autem proficiebat, &c.* Et hoc dicatur ut veritas humani corporis approbetur: tamen ad hoc panis involatus habebit boni, malique iudicium, ut per hæc verba noscamus infantiam humani corporis divina non praudivisse sapientie. Et in Hierem. 31. cap. (42) iuxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientia, sed perfectus vir in utero semineo continebitur.

Leo (43), *Deitas assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat.* Loquebatur autem de Incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba: *Assumpsit verbum humanitatis naturam in sua ratione perfectam.* Et Cyrillus ipse in Ioann. libr. 1. cap. 17. Vidimus, inquit, gloriam Christi adeo subliorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos nulli alii, quam unigenito Dei filio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate ac gratia. Non enim mensura sibi datur ut ceteris, sed ut in perfecto perfecta inest. Sed si plena est, inquit, gloria eius gratia & veritatis, quomodo sapientia & gratia proficisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum? Illo-

(40) 3. lib. (41) In illud, Ut sciat reprobare malum, &c. (42) In illud, Novum creavit Dominus, &c.

(43) Epist. ad Leonem August. 95.

torum potius de Iesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrentur. Vide etiam cap. 20. in illud, De plenitudine eius omnes accepimus.

Multa sunt eiusmodi veterum testimonia, quæ nos gratia brevitate omittimus, cum hæc etiam, quæ excitavimus, sine ulla aut expositione aut argumentatione prætrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breviter quoque refellimus. Non enim hoc loco volumus, nisi per quasdam summas, & signa data rudiores admonere, ut in similibus questionibus, quæ non sunt Theologorum usu contritæ, se diligentius exercent. Invenient quippe semper, si quæserint. Atque in præsentia etiam questione non dubito eum longe plura inventurum, cui & uberior lectio, & maior eruditio fuerit.

Primum autem argumentum nihil difficile est, si intel- Resp. ad
ligamus, iustitiam ibi & fidem pro iustis & fidelibus usur- 1. Argum
pari: cuius rei non modo Hieronymus auctor est (44), sed
70. etiam interpretes. Vide D. Thom. 3. part. quæst. 7. ar-
ticul. tertio.

Ad secundum facilius adhuc responsio est. Dicitur enim Resp. ad
Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia eius, non in 2. Argum
homine. Item quia multa etiam a Deo sperabat, quamvis
non speraret gloriam animæ, quam iam habebat. D. Thom.
3. part. quæst. 7. art. 4.

Ad tertium vide Sanctum Thom. 3. part. quæst. 15. ar- Resp. ad
tic. 7. 3. Argum

Ad quartum vide Sanctum Thom. 3. part. quæst. 7. ar- Resp. ad
tic. 12. ubi etiam respondet illi evangelii testimonio. Ac nos 4. Argum
etiam paulo ante veteres referebamus non paucos, qui nullo
modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi po-
tuisse in se ipsam aliquando proficere: adeo plenus ab ini-
tio, & gratia, & sapientia fuit. Sed qui in hominum exi-
stimatione crescit, tamen idem ipse omnino perseveret,
cum dicit scriptura crescere. Proficiebat (45) David vadens, &
Tom. II. Vv cres-

(44) In comment. super Esai. (45) 1. Paral. 11.

crevens. Item (46), *Creuit Iosaphat, & magnificatus est usque in sublime.* Item (47), *Illum oportet crescere, me autem minui.* Quia vero saepe quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum, ne existimares ostentationem esse praestigiosam & Pharisaeicam, talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solum, sed etiam Deo. Voluit enim evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est, *Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo, quam hominibus.* At D. Thom. docet (48) Christum crevisse in effectibus, & operibus gratiae & sapientiae, quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu crevit, hoc crescere quandoque dicitur. Vt ibi (49), *Verbum Dei crescebat; & rursum, Fortiter crescebat verbum Dei.*

Resp. ad
5. Argum.

In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani filii sapientiam, atque adeo divinitatem impugnare sunt soliti. Quae causa quibusdam patribus fuit, ut ea de filio iuxta humanam naturam interpretando, satis se putarint adversariis respondisse. Ac re vera in ea pugna, quam cum Ario gereramus, sat illud erat, ut in hac parte ictus eius, conatusque omnes eluderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, & Christi etiam animam ab omni ignorantia vindicare, quae de eius dignitate quicquam detrudere videatur. Ambrosius porro libro quinto de fide, cap. 8. non audent asserere, tamen cum Ario disputabat, Christum secundum humanitatem, aut in sapientia profecisse, aut quicquam penitus ignorasse: si haec vocabula proprie capiamus. Contrariam vero sententiam nonnullos ait tenuisse, sed qui fuerint, inquit, intimidiores quam ego sum. Div. sanc. Thomas non dubitat, vel eiusdem Ambrosii auctoritate confirmare, Christum non secundum scientiam, aut beatam aut infusam, sed secundum aliam acquisitam, seu experimentalem quidpiam aliquando ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex iis, quae passus est. Itaque, si de scientia hac.

(46) 2. Paral. 17. (47) Ioann. 3. (48) 3. part. quast.
15. art. 7. (49) Act. 6. & 19.

haec experimentalis sermo sit, Pater demonstrabat filio ea, quae faciebat per illum mirabilia, maiora tempore futuro demonstraturus, quoniam & maiora facturus. Secundum hanc scientiam item diem iudicii nescivit antequam esset, nam tunc experietur, cum iudicium fiet. Probabiliter dicta sint haec, non negemus: verum nihil necesse est in has nos angustias conicere, quippe cum sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat a Iudaeis Christus, & quod sabbatum solveret, & quod se aequalem faceret Deo. Respondet ergo simul utrique calumniae in haec verba: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Vbi primum sic potentiae aequalitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim patris etiam auctoritatem, cui accepta refert quaecumque facit. *Non potest, ait, filius a se facere quicquam.* Deinde ita arguentes redarguit: *Cur me, o Iudaei, reprehenditis? Eadem certe ratione, & patrem meum reprehenditis.* Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quae facio, ea ego confingo, nec affectu & libidine opera edo, sed a patre accepi id, quod facio. *Non potest, &c.* Non autem somnium accipio, aut opinione aliqua commentitia, sed visu certissimo atque clarissimo cerno, & comprehendendo operantem patrem, & quaecumque ille facit, haec ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergo me carpit, quasi opera illicita faciam in sabbato: facio autem eadem, quae pater meus, eodemque modo facio: coarguite, si ita lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem, & principium habeo. Vt autem probet se videre patrem facientem opera, subdit: *Pater enim diligit filium, ideoque nihil illum celat, sed in conspectu eius, ipsoque adeo cernente, omnia facit. Nec solum quae antehac fecit, ea coram filio fecit, sed & maiora, quae facturus est, in conspectu filii, filioque proinde spectante, simulque faciente, faciet.* Quibus verbis non negat filium intelligere res prius omnino quam fiant, sed humano more loquitur, & se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostendere dicimur, cum ita praesentes sunt, ut non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum demonstremus. Quae est nobis rei certitudo maxima. Nec obstat

stat quod verbo futuri utitur, *Demonstrabit*, in his, quæ æterno Deo præsentia sunt. Sic enim solet scriptura nobis, nostroque tempori res æternas attemperare. Pater siquidem verbum, & genuit, & gignit, & semper gignet. Quanquam qui subiungit, *Vt vos miremini*, is de demonstratione quadam futura videtur loqui, quæ cæteris etiam pateat. Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoque testimonium nihil contra nos facit. Primum quia Hieronymus, Ambrosiusque negant (50), illa verba, *Neque filius*, nisi in paucis quibusdam Græcis exemplaribus haberi. Quin Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippe lectio Matthæi, & Marci erat. Matthæi vero evangelium Ariani corruperant, eisdem quoque verbis adiectis, quæ modo nec Latina, nec Græca exemplaria habent. Deinde etiam si ita fuisset ab evangelistis scriptum, in eo sensu filius nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. Pater siquidem scit, quia filio manifestat: filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quod autem verbum, *scire*, in hunc modum aliquando accipitur, & usu vulgi contrito liquet, & Ambrosius probat ex illo (51), *Descendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint, an non est ita, ut sciam*. Simile est illud (52), *Deus de caelo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens*, &c. Et ubi nos habemus, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat an diligatis eum*, editio 70. habebat, *ut sciat, an diligatis eum* (53). Sed de hac re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, ac patres cæteros.

(50) Hieronym. in Matt. 24. Ambros. libr. 5. de fid. cap. 8.

(51) Genes. 18. (52) Psalm. 52. (53) *Qui dissimulat, is exhibet se admodum nescientis*. Sic Marc. 12. *Cum vidisset, inquit, a longe ficum habentem folia, venit, si quid forte inveniret in ea. Sicut ergo ille, qui præstat speciem frugentis, & aliquid prudenter simulat, dicitur fingere: fingit enim se longius ire: sic qui gerit speciem, & formam nescientis, dissimulatque aliquid se scire, eum nescire scriptura dicit.*

ros. In his enim, quæ pervulgata sunt, longus ego esse nec debeo, nec volo.

Ad sextum respondet egregie D. Thom. 3. part. quæst. Resp. ad 19. art. 3. vide illum. Primum vero testimonium, quo illa ratio confirmata est, verba proxime antecedentia explicant. *Si posuerit*, ait, *pro peccato animam suam, videbit semen longævum*, &c. Et statim, *Pro eo quod laboravit anima eius, videbit & saturabitur*. Secundum testimonium Div. Thom. sic interpretatur, ut dicat, Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, iuxta illud, *Propter quod Deus exaltavit illum*, &c. Sed unctionem ipsam non meruisse. In scriptura autem tunc rem aliquam fieri aliquando dici, cum innotescit. *Data est mihi omnis potestas*, &c. Quia ergo Christus dilexit iustitiam, &c. ideo exaltavit eum Deus in regem dæmonum, hominum, & angelorum: ungere enim est regem constituere. Respondet item (54), idque melius, hunc sensum esse, *Vt virga directionis esset virga regni tui, ut diligeres iustitiam*, &c. propterea, id est, ut hæc egregie faceres, *Vnixit te Deus oleo*, &c. Illud est simile: homo ridet, flet, discurret, propterea intellectum habet, & animam rationalem. Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi: *Propterea & sapientia Dei dixit*, &c. Lucæ 11. *Nec si diceretur expresse, Vnixit te Deus oleo lætitiæ, quoniam dilexisti iustitiam*, &c. quicquam contra nos faceret. Nam more scripturæ fit, ut interdum effectus loco causæ ponatur, Ut ibi (55), *Ego clamavi, quoniam exaudivit me Deus*.

Tertio demum respondere possumus actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales, & dispositivas. Docet enim Divus Thomas, 3. part. quæst. 34. artic. 3. sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodum ergo vere dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam: hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam iustificationis esse donatam: sic dicere propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritus Sancti per-

(54) In hunc psalm. Phil. 2. (55) Psalm. 16.

unctum. Nec opus est ut vox illa, *properea*, causam efficien-
tem, ut meritoriam denotet, sed satis erit, si sit causa,
quæ disponat subiectum, quasi materialis. De tertio vero te-
stimonio sic habet. D. Thom. existimat, in eo Psalmo de
resurrectionis æterna vita agi, non solum in Christo, sed
in membris. Nam illa omnium capitis, & membrorum re-
surrectio, vitæque plena deliciis, fructus passionis Christi
fuit. Qui, ut Paulus ait, conuersificauit nos, & confede-
re fecit in cælestibus, tunc scilicet, cum ipse excitatus sedit
a dextris Dei. Si ergo Christus in hoc loco, non in per-
sona sua modo, sed in membrorum persona loquitur, ni-
hil est difficile intellectu. Quod si Saulo dicebat, *Cur me
persequeris*, quia membra ipsius Paulus infestabatur, dicere
quoque potuit patri, *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*. Quo-
niam gloria nostra, gloria Christi est, non minus, quam
ignominia, laborque noster Christi omnino est. Mox etiam
non video equidem, cur non proprie de Christo ipso acci-
piamus, quod post resurrectionem adimpletus lætitia fuerit
cum vultu Dei. Ante enim & corpus vacuum erat ea volup-
tate, quæ a visione Dei in corpus emanat, & anima undi-
que plena erat lætitia, quin appetitus sensitivus totus tristi-
tiæ, angorique patebat. Post passionem ergo implevit eum
lætitia Deus cum vultu suo. Quoniam & si prius Dei vul-
tum clare, pleneque videbat, non tamen affectus, appeti-
tusque omnis plene, perfectæque gaudebat. Qua de re in re-
futatione postremi argumenti nonnihil adiciemus, quod sit
animadversione dignissimum. Quartum insuper testimonium
facilem intelligentiam habet: nam & scriptum a poeta est,
Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mer-
cedem Christi Isaias vocat fidelium populum. *Postula a me*,
inquit, *& dabo tibi gentes hereditatem tuam*. Vnde e vestigio
subdit, *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino*. Iu-
stinus vero martyr, in dialog. cum Tryph. aliter legit, &
interpretatur hunc locum. *En tibi*, inquit, *seruator adest qui
mercedem suam reddit, opusque suum ante se. Vere enim Christus
id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui, nobis reddidit*. At
Hieronymus plane interpretatur, hoc ideo dici, quia salva-
tor ipse iudex sit omnium, ut reddat unicuique secundum ope-

opera sua, iustis premia, peccatoribus æterna supplicia. De
sexto testimonio denique nil aliud in præsentia dico, nisi
gloriam Christi ante passionem nondum fuisse consumma-
tam, sed quicquid ei propter nos, & propter nostram sa-
lutem ad absolutam hominis glorificationem desuit, hoc
non dubium est per passionem suam Christum meruisse. Sane
vero non eodem modo omnia ædificia consummantur, qui-
busdam enim vel parietes desunt, aliis non deest nisi tectum.
Nos itaque consummamur accepta non solum gloria corpo-
ris, verum etiam animæ, quoniam utriusque partis gloria
deerat; at Christo non nisi alterius duntaxat: quare per illius
adiunctionem consummatus est.

Ad postremum argumentum D. Thomas respondet, de Resp. ad
passionibus animæ, artic. 10. ad 9. Contraria non posse esse 7. Argum
in eodem per se quidem, sed bene per accidens. Vt cum quis
in navi deambulans fertur in contrarium eius ad quod navis
mouetur: Ita, inquit, in superiori ratione animæ Christi
erat gaudium per se, quia per actum proprium; dolor au-
tem per accidens, quia per corporis passionem. Deinde res-
pondet, quod gaudium illud, & dolor non erant contraria,
quia non erant de eodem. Verum responsum illud prius re-
felli potest. Quoniam locales motus, si in eodem contrarii
aliquando sunt, nihil mirum est, quippe cum tota fere eo-
rum substantia, & ratio externus quidam respectus sit. Ita
pater & filius relationes contrarias præ se ferunt; & in or-
dine ad diversos terminos esse in eodem vere possunt. At in
formis & qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut siue per
se, siue per accidens duo contraria in eodem subiecto sint.
Pugnat enim cum natura rerum, ut aqua simul calida, &
frigida sit, præsertim in summo: nec siquis contendat alte-
rum esse per se, alterum per antiperistatim. Gaudium vero &
tristitia qualitates sunt absolutæ. Sed & posterius responsum
quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei
essentia diuinas, de sua morte lætatur, quam cernebat Dei
& rationi, & voluntati conformem. Tristatur autem de
eadem, quia erat malum naturæ contrarium. Quare obie-
ctum materiale gaudii, atque tristitiæ idem erat. Vt gaudium
porro tristitiæ contrarium sit, fat est utrumque in materiali ob-

obiecto convenire. Nam formalis gaudii, tristitiæque ratio discrepant semper, sive de eadem re, sive de alia, atque alia tristitemur, & gaudeamus. Non ergo negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summum, summaque tristitia de morte sua fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæc animi affectiones se vicissim expellunt, tamen non res eadem obiecta est. Nimirum enim, cum pelle-
re tristitiam volumus, aliis non modo rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est, eas affectiones esse contrarias.

Ceterum difficultas hæc tribus modis videtur expediri. Primum enim dicit fortasse quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas proprie vocatur, nullam penitus tristitiam extitisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissime (56). Quomodo autem a superiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur; sic ab inferiore potentia non perveniebat ad superiorem dolor. Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui proprie tristitiæ subiectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cum ait: *Tristis est anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thom. 3. part. quæst. 15. art. 4. & 6. & quæst. 46. art. 7. & 8. Nam Scoti argumenta abunde refutat Caietanus (57). Quod si verum est, iam contraria non sunt in eodem subiecto proximo: sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideoque proprie ne contraria quidem sunt. Divus Thomas, 3. part. quæst. 18. art. 6. in corp. & quæst. 46. art. 8. ad 1.

Huic vero responsioni illud obiicitur, quod Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem vere noluit: at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Augustinus ait. Prior propositio, quoniam eam Caietanus negat, probatur. Primo ex D. Thom. 3. part. quæst. 18. art. 6. ubi di-

(56) 3. part. quæst. 46. art. 8. (57) In art. 7. quæst. 46.

dicit, quod voluntas naturalis, & voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo, quam divina voluntas. Et art. 5. refert Augustinum contra Maximinum, in hæc verba: *In hoc quod Christus ait, Non quod volo, sed quod tu, Aliud se ostendit voluisse, quam pater*: quod nisi humano corde non posset. Ac re vera ex illo evangelii testimonio, non solum sancti veteres, sed synodus sexta sub Agathone collegit & duas voluntates in Christo, & duas voluntatum operationes. Sane qui ait, *Non sicut ego volo*, is actum voluntatis aperte significat. Verum Caietanus elaberetur dicens, appetitum sensitivum vocari interdum voluntatem. De qua Ambrosium hunc evangelii locum explicare D. ipse Thom. interpretatur 3. part. quæst. 18. art. 2. Quin D. Thom. quæstionis decimæ octavæ tertiæ partis articuli quinti argumentum tertium non poterat refellere, si admisisset, Christi voluntatem aliquid velle, quod non habuerit. Beatus enim est, ut Augustinus docet, qui habet quæcunque vult. In reliquis certe beatis probabilissime Caietanus eiusmodi nolentates negat, quoniam in illo statu otiosæ sunt. Cum ergo Christus secundum intellectum & voluntatem perfecte fuerit beatus, non videtur eiusmodi nolentiones habuisse.

Possumus deinde postremum hoc argumentum eludere, etiamsi dicimus id, quod re vera probabile est, in voluntate Christi intellectuali, quæ proprie voluntas est, non tristitiam modo, sed summam, maximamque fuisse. Quia enim in hostia pro peccato cordis contritio, voluntatisque tristitia potissime desideratur, *sacrificium quippe Deo spiritus contritus* (58), &c. & tristitia spiritualis hæc contraria est peccato medicina, quod sedem suam præcipue in voluntate habet: consentaneum profecto erat, ut filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non solum corporis, & animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritus, & voluntatis tristitiam susciperet, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur (59). Sic vero languores nostros ipse tulit, & dolores

Tom. II.

Xx

no-

(58) Psalm. 50. (59) Isai. 53.

nostros ipse portavit. Sic non modo vulneratus est propter iniquitates nostras, sed attritus est propter scelera nostra. Sic disciplina pacis nostræ super eum, & livore, atque dolore eius sanati sumus. Sic Dominus eum voluit in infirmitate conterere (60), qui posuit pro peccato animam suam.

Augustinus insuper 14. de civit. libr. asserit, Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni, & sancta charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos Deo pro illis debemus maxime. Plane item Ambrosius ad Gratianum imperatorem dixit, *Sicut suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam.* Nam voluntas proprie appetitus intellectualis est. Et velle proprie actus voluntatis est: ait autem, *Non sicut ego volo.*

Voluntatis etiam dolor hominis proprie tristitia est: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est, quam hominis. Decuit autem ut per dolorem proprie humanum peccata solverentur. Ita cum dixit, *Repleta est malis anima mea*, omnem animæ appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam & pronomen, *mea*, rationalem magis, quam sensualem præ se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem, & gaudium summum, & summa tristitia in eodem subiecto fuerint. Tum quia nec proprie contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut D. Thom. sæpe sumit. Tum quia quod præter naturæ ordinem a Deo fit, id in naturæ leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quod idem homo esset & viator, & comprehensor: miraculum, quod gloria animæ nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris gaudio potentia nihil solatii in inferiores redundaret: miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem & delectationem vel ex mi-

(60) Cap. 9.

nima parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis explendum, quamquam voluntas Deo visio fruebatur, suscepit tamen sponte (61) tristitiam quantam maximam capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat. Vt dolor pro peccatis non minor esset, quam charitas, & scientia ipse quoque superemineret.

Sed & olim invenis, ut hinc iam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret: sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium, factum, ex Deo visio in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, compressus est etiam ignis: quare nihil mirum videri cuiquam debet, si in hominum redemptione per hominis unius dolores explenda voluptas omnino reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat. Nec obstat, quod beatitudinem Benedictus huius nominis duodecimus definiit in visione & fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in via. Quoniam illud pontifex tradit de beatitudine consummata. Christus autem licet habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quæ inde per se etiam consequuntur: decuit enim cum per passionem consummari. Quamquam & frui sine gaudio intelligi potest: fruitur enim arboris suæ fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ita Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus (62) a Deo, omnique penitus solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut cæteri martyres, gaudium sibi futurum ante oculos posuit, ut crucem sustineret confusione contempta ad Hebræos 12. cap. Vbi miris omnino modis & charitatem suam in nos commendavit & exemplum. Certe sive primo, sive secundo, seu tertio modo questionem solvas, miraculum facis: sed est hoc postremum eo plausibilis, quo

Xx 2

maio-

(61) Ephef. 3. (62) *Vt quid dereliquisti me.*

maiores in nobis igniculos excitat tum poenitentiae, tum amoris, tum gratitudinis. Sed sit iam huius quaestionis finis. Perficuum est enim, in re sterili & icuina non parvam & exiguam copiam e locis Theologiae suppeditatam. Restat tertium quaestionis genus pertractandum eius, quae a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti differemus.

CAPVT XV.

In quo ea quaestio vocatur in dubium, quae cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.

Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quae & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiae confirmandas: deinceps de iis, quae ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quaestiones in duplici differentia. Quaedam enim solis naturae argumentis probari possunt, aliae fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturae ratione quidem nullum inter haec duo genera discrimen est. Vtriusque enim quaestionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quae argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quaestiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius parent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis immortalis sit, quemadmodum Pythagorae, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecae, Ciceroni, melioribusque philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me vero reprehensores vituperare debent, quod rem aggrediar, quae diligentissime est a plurimis disceptata. In quibus D. Thomam esse constat, cuius tanta est in utramque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fere protulit, naturae vero rationes Enriens atque Secus probabiliter suadere aiunt, non

necessario demonstrare: nihil, ut mihi videtur quidem, temere facturus sum, si de ea ipsa quaestione disputo, quam tam multa & praecleara ingenia versarunt. Non enim rem actam agam: sed, nisi me fallit animus, plene utilem, ne dicam necessariam: praesertim cum Caietanus etiam noster sui valde dissimilis scripserat (1), se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen. Qua in re cum Enrico & Scoto ex parte consentit: quos idem miris olim modis exploserat. Ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se scire inficiatus est.

Vt ergo haec controversia, quam fieri poterit, accuratissime constituatur, principio argumentabimur, hanc quaestionem nullo modo ad fidem attinere: deinde, non posse naturae ratione demonstrari.

Docet porro Augustinus (2), idque non semel, sed saepius, non esse fidei quaestionem, an animae rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulae. At si anima hominis ex traduce vi feminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

Deinde Sadducaei existimabant animum hominis esse mortalem: nec tamen habebantur haeretici, quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

Præterea, quatuor sunt scripturae testimonia, quibus vel maxime animorum immortalitas doceri potest. Vnum illud est (3), *Donec revertatur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum (4), *Deus creavit hominem inextinguibilem & ad imaginem similitudinis suae fecit illum.* Tertium (5), *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum (6), quo Dominus in evangelio utitur, *Ego sum Deus Abraham, Isaac & Iacob. Non est Deus mortuorum sed viventium.* Etenim quod Augustinus affirmat (7), ex lege

(1) In cap. 9. epistolae ad Romanos. Contra scripserat & in primam partem & in 3. libro de anima. (2) De bapt. par. lib. 3. cap. 10. & primo retract. cap. 1. & decimo super gener. cap. 1. 3. & 4. (3) Ecclesi. 12. (4) Sap. 2. (5) Matth. 10. (6) Matth. 22. (7) Quaest. 33. in numer.